

Modernist Milliyetçi Olarak Sun Yat-sen ve Siyasal Mirası

CAN ULUSOY*

Dr. Öğretim Üyesi
Kapadokya Üniversitesi

---

*1983'te Bursa'da doğdu. 2015'te "Taşra'da Kent ve Aydın: Bursa Örneği (1930-1950)" başlıklı çalışmasıyla, Galatasaray Üniversitesi Siyaset Bilimi Bölümü'nden doktora derecesi aldı. Kent tarihi, Türk siyasal kültürü ve tasavvuf tarihi gibi konularda çeşitli makale ve sunumlar yaptı. Ayrıca Çin'in siyasal, kültürel ve inanç tarihini, Türkiye ve İran ile mukayeseli bir biçimde tartışan yazılar yazdı. Kapadokya Üniversitesi'nde Siyaset Bilimi ve Uluslararası İlişkiler Bölümü'nde Dr. Öğretim Üyesi olarak çalışmaktadır. Ayrıca danışmanlığını yaptığı Bursa Mevlevihanesi'nde Mesnevi şerhi, Osmanlı Türkçesi Matbu ve El Yazmaları Okuma dersleri vermektedir.

ORCID: 0000-0002-4465-3201

E-posta: can.ulusoym@kapadokya.edu.tr

Geliş Tarihi: 14.12.2024

Kabul Tarihi: 05.01.2025

Atıf: Ulusoy, C. (2025). Modernist Milliyetçi Olarak Sun Yat-sen ve Siyasal Mirası. *BRIQ Kuşak ve Yol Girişimi Dergisi*, 6(2), 147-168.

ÖZ

2025 yılı, Çin demokratik devriminin lideri olan Dr. Sun Yat-sen'in vefatının yüzüncü yıl dönümüdür. Sun, 20. yüzyılın ezilen dünya coğrafyasındaki modernist milliyetçi liderlerin ilk kuşağındandır. Sun ilk olarak, Batılı güçler tarafından yarı-sömürge haline getirilmiş Mançu kökenli Qing Hanedanı'nı yıkarak, Han milliyetinin kendisine ait bir ulus-devletle modern bir toplumsal yaşam sürdürmesini ve sanayileşmiş, halkına refah sağlayabilen bir ekonomik yapı kurmasını amaçlamıştır. Fakat lideri olduğu milliyetçi örgütlenmenin kitle çizgisini ihmal etmesi ve devrimi gerçekleştirecek toplumsal güçlerin zayıflığı, onu İmparatorluk coğrafyası üzerinden bir Cumhuriyet projesine zorlamıştır. Bu projenin akamete uğramasından çıkardığı dersler ve Bolşevik İhtilali'nin etkisiyle Sun, kitlelerle bağ kurmaya son derece önem veren bir örgütsel yapılanmayı, ırka dayalı Han milliyetçiliğinden sosyalizan Çin milliyetçiliğini savunan bir siyasal çizgiyi ve bütün halk sınıflarını demokratik devrim yolunda birleştiren bir devrimci stratejiyi gündemine almıştır. Böylelikle Sun, kendisinden sonraki Çin liderlerinin, Çin'in tarihsel birikimini dikkate alan ve milliyetçilik ile sosyalizm arasındaki bağları ayakta tutan siyasal tutumunun öncüsü olarak büyük bir miras bırakmıştır. Vefatının yüzüncü yılında Sun Yat-sen, Çin için sadece bir hatıra değildir. Siyasal mirası önemini korumaktadır.

Anahtar Kelimeler: cumhuriyetçi devrim, Çin, milliyetçilik, sosyalizm, Sun Yat-sen.

Sun Yat-sen as a Modernist Nationalist and His Political Legacy

ABSTRACT

The year 2025 signifies the centenary of Dr. Sun Yat-sen's demise, the leader of the Chinese democratic movement. Sun is a pioneer among the first group of modernist nationalist leaders in the oppressed regions of the 20th century. Sun first sought to dismantle the Qing Dynasty of Manchu descent, which had been partially colonized by Western powers, and to construct a modern societal framework with a nation-state for the Han ethnicity, alongside an industrialized economic system capable of ensuring prosperity for its populace. Nevertheless, the disregard for the mass line of the nationalist organization he directed and the frailty of the social forces capable of executing the revolution compelled him to envision a Republic across the Empire's boundaries. The insights he gained from the project's failure and the impact of the Bolshevik Revolution prompted Sun to implement an organizational framework that prioritized connections with the populace, a political doctrine that promoted socialized Chinese nationalism over racial Han nationalism, and a revolutionary strategy that unified all societal classes in pursuit of a democratic revolution. Consequently, Sun bequeathed a substantial legacy as the forerunner of the political disposition of subsequent Chinese leaders, who acknowledged China's historical context and preserved the connection between nationalism and socialism. On the centenary of his demise, Sun Yat-sen is more than a mere memory for China. His political legacy continues to hold significance.

Keywords: China, nationalism, republican revolution, socialism, Sun Yat-sen.

Giriş

Dr. Sun Yat-sen modern Çin siyasi tarihine damga vurmuş beş kişiden biridir. Li Hongzhang (1823-1901), Çin'in 19. yüzyılını temsil eder. Sun Yat-sen (1866-1925), Çin'in 20. yüzyılının kapısını açmıştır. Mao Zedung (1893-1976), bu yüzyılın merkezindedir. Deng Xiaoping (1904-1997), Çin'i 20. yüzyıldan 21. yüzyıla taşımıştır. Xi Jinping (d. 1953) ise 21. yüzyıl Çin'inin yüzü ve mimarıdır. Mao, Deng ve Xi, Çin Komünist Partisi'nin (ÇKP) liderleri olarak belirli bir sürekliliği temsil etmekle birlikte farklı siyasal çizgiler izlemişlerdir. Sun Yat-sen'in mirası ise kendinden sonraki tüm büyük liderler tarafından sahiplenilmiştir. Çin tüm bu dönem boyunca, "milliyetçilik, halkın hakları ve halkın refahı" başlıklarında, Sun Yat-sen tarafından hazırlanmış "Üç Halk İlkesi"nin hangi siyasal çizgi ve program ile tamamlanacağını tartışmıştır. Bu açıdan Sun Yat-sen'in açtığı kapı henüz kapanmamış, 20. ve 21. yüzyılın tarihsel güzergâhı içinde "Üç Halk İlkesi" yeniden üretimlerle güncelliğini korumuştur. Dolayısıyla Sun Yat-sen üzerine düşünmek, sadece tarihsel bir kişiliği değil, Çin'in güncelliğini koruyan "milliyetçilik, halkın hakları ve halkın refahı" sorununu anlamak için zorunlu bir başlangıçtır.

Sun Yat-sen, 20. yüzyılın ezilen dünyada doğmuş tüm modernist milliyetçi liderlerle benzer bir ikilemi yaşamıştır. Modernleşmek için Batı ile kurulan zorunlu bağlar söz konusuysa, Batı'ya karşı bağımsızlık ve egemen olarak tahayyül edilen milletin yerelliği arasındaki ilişkiyi sağlıklı bir şekilde yürütmek bu liderler için en zorlu görev olmuştur. Mahatma Gandhi (1869-1948) gibi anti-modernist, özcü düşünür ve anarşist bir eylem adamı için bu sorun söz konusu değildir. O bir bütün olarak Batı ile hesaplaşabilir. Nitekim öykündüğü hiçbir varoluş biçimi yoktur. Oysaki mo-

dernist milliyetçiler, ülkelerini sanayileştirme ve halklarını aydınlatma ihtiyacı duyarlar. Bu sayede ülkelerinin tekrar sömürgecilerin baskılarına maruz kalmayacak kadar güçlü olmasını da garanti altına almak isterler. Diğer taraftan ise milletlerini "biricik" ve kendine ait bir "öz"e sahip olarak tahayyül ederler. Genelde bu sıkışmışlık "evrensel" olan medeniyetin, ulusun öz malına indirgenmesi ve böylelikle medeni olan her şeyin de milli olarak görülmesi gerektiği gibi bir bakışla çözülmeye çalışılır. Bir zamanların eşsiz imparatorluklarının kapitalist dünya içinde çöküşü sırasında yaşanan acı olaylar, başta kalkınma olmak üzere medeni iddialara büyük bir duygusal ton yükler. Sun'un 21 Aralık 1923'te, Guangzhou'ya bağlı Linnan'a, Amerika Birleşik Devletleri'nden (ABD) geri dönen öğrencileri karşıladığı zaman yaptığı duygusal tonu yüksek konuşma son derece açıklayıcıdır. Sun, medeniyetin sahibi olan Çin'in kısa bir süre çok büyük zorluklar yaşasa da milli özünün verdiği güçle çok kısa zamanda ABD ve Japonya'yı geçerek medeniyetin merkezi haline geleceğini vurgulamıştır (Liu, 1999: 10-15). Elbette medeni olarak kabul görülen ne varsa, üretildiği dünyanın kültürel kodları ve tarihselliğiyle yüklü olarak gelir. Böylelikle Sun'un milliyetçiliğinin modernist ve özcü vurguları, daha sonra birbirine karşı konumlanan iki farklı milliyetçi eğilimin, Çin'in tarihsel geleneğiyle kuracağı ilişki üzerinden bir hayli tartışma yaşamasına neden olmuştur. 15-24 Mart 1928'de toplanan Guomindang (GMD) 3. Genel Kongresi'nde siyasal sorunlara eşlik eden ideolojik-kültürel çatışma, milliyetçiler arasında ilk büyük kopuşa neden olmuştur (Eastman, 1986: 111-112).

Sun, ezilen dünyada milliyetçi hareketlere öncülük yapmış toplumsal tabakalardan çok dilli (en az bir Batı dili bilen) entelijansiyanın bir parçasıdır (Anderson, 2004: 132). Özellikle İngilizceye hâki-

1911 Xinhai Devrimi, Çin'in son imparatorluk hanedanı olan Qing hanedanlığına son vermiş ve 1 Ocak 1912'de Çin Cumhuriyeti'nin kurulmasıyla sonuçlanmıştır (Fotoğraf: China Daily, 2017)

miyeti, Batı yazımını son derece iyi takip edebilmesi ve Çin'e aktarmasında önemli rol oynamıştır. Sun, kendi kuşağı içinde gerek sosyal çevresi gerekse de hiç kadim Çin eğitimi almamış olması sayesinde geleneksel siyasal düşünceyle arasına en net mesafe koyabilen kişilerin başında gelir. Buna rağmen Han milliyetçisi olarak başladığı siyasal serüvenini Çin milliyetçisi olarak tamamlayan Sun, bütün yaşadıklarının birikimiyle Çin geleneksel siyasal kodlarını anlama ve Çin'in modern geleceğinde bu kodları yeniden üretmenin önemini daha iyi anlamıştır. Nitekim kabir taşına yazdırdığı, kadim Çin'in temel metinlerinden "Liyun datong"dan alınan bir ifade olan "tianxia weigong" (dünya herkes tarafından paylaşılır) sözü, onun ırkçı bakıştan uzaklaşan ve sosyalist bir milliyetçi anlayışa evrilen düşüncesinin, Çin gelenekleriyle kurduğu bağı göstermektedir (Chen, 2011: 4).

Sun Yat-sen'in yerlilik ve Batı modernitesi ge-

rilimini aşmaya yönelik çabalarının bir benzeri de Asyalılık ve Batılılık geriliminde de izlenebilir. Aşağıda tartışıldığı üzere, Sun, Asyalıların, Batılılar tarafından uğradığı ırksal ayrımcılığı pek çok yerde tecrübe etmiştir. Bu yüzden sarı ırkın birliği düşüncesinden hareket eden Japonya menşeli "Pan-Asyalılık" a büyük sempati duymuştur. Sun bu gerilimi "modern bir Asyalılık" tahayyülü üzerinden aşmaya çalışmıştır. Bu çabasına en önemli örnek de kendisi tarafından tasarlanmış olan kıyafettir (Schell-De-lury, 2013: 152). 1911'de Japon okul kıyafetleriyle Batı elbiselerinden esinlenerek, modern Çinlinin gelecekteki kıyafetini tasarlamıştır. Böylelikle sarı ırkın en modern ülkesi olan Japonya'dan alınan bir kıyafeti Batı stiline daha uyumlu hale getirmesiyle, modern Asyalılık tahayyülünün bir sembolünü oluşturmuştur. Bu kıyafet daha sonraları Mao Zedung ile özdeşleşmiş ve Çin sosyalizminin sembollerinden biri olmuştur.

Sun Yat-sen, kitle çizgisinin önemini kavramaktan uzak, aydın çevrelere ve ordu içindeki silahlı gruplara yaslanan devrim stratejisinden, 1911 Xinhai Devrimi'nin dersleri ve 1917 Bolşevik Devrimi'nin pratiği sayesinde uzaklaşmıştır. 1919 itibarıyla Sun, kitle çizgisine önem veren, halk sınıflarıyla son derece sıkı bağlar geliştiren bir devrimci olarak öne çıkar. Bilhassa bu dönemde Sun, Çin devrimi ve Çin'in sorunları üzerine çok uzun ve sürekli konuşmalar yapabilen bir kişi olarak -aile isminin aynı yazılan İngilizcedeki karşılığına atfen- "Belagat Güneşi" olarak da anılmıştır. Az ve öz konuşmanın, dolaylı izahların hatta susmanın çok daha önemli olduğu geleneksel Çin siyaset tarzından oldukça farklıdır (Schell-Delury, 2013: 153).

Dr. Sun Yat-sen'in büyük mücadele pratiklerinden sonra, geleneksel Çin kaynaklarına atıf yapmayı ihmal etmeden, sosyalizm ve milliyetçiliği birleştirme çabası içinde olduğu gözlenebilir. Nitekim Sun'un bütün milli sınıfları ve güçleri birleştirme stratejisine dayanan demokratik devrim programının olgunlaşmasında bu çabası son derece önemlidir. Bu sayede Sun'un mirası günümüzde güncelliğini korumakta ve Çin liderliği bu mirasın asıl sahibi olduğunu savunmaktadır.

Sun, Dr. unvanıyla beraber ismi anılan bir siyasetçidir. Ancak savaş ağalarının tüm Çin'in alt üst ettiği dönem itibarıyla Generalissimo unva-

nını kullanmaya başlamıştır. Her iki unvanın kullanımı son derece dikkat çekicidir. Sun'un "tıp doktoru – hekim" oluşu ile Osmanlı İmparatorluğu'nda Jön Türk hareketinin liderlerinin ezici çoğunluğunun tıbbiyeli olması basit bir rastlantı değildir. Osmanlı İmparatorluğu'nun Avrupa'nın, Qing İmparatorluğu'nun ise Asya'nın hasta adamı olarak görüldüğü bir dönemde, adeta bu meslek erbabı "toplumsal ve siyasal tabip" rolüne bürünerek, "hasta" olan ülkelerini kurtarmaya kendilerini adanmışlardır. Bunun için de kurtarıcı reçeteler yazmaktan geri durmamışlardır. Fakat ülkelerinin kurtuluşları ancak silahla, orduyla sağlanabilecek bir aşamaya geldiğinde Türkiye'de nasıl askeri elitler ön plana çıkmışlarsa, Dr. Sun da "Generallissimo" olarak yeniden zuhur etmiş ve bu süreçten sonra asker kökenliler en yakınında yer almıştır.

Bugün Çin Halk Cumhuriyeti, sosyalizm, milliyetçilik ve başta Konfüçyüsçülük olmak üzere geleneksel Çin düşüncesinden beslenerek kendi sistemini yaratmıştır. Dr. Sun Yat-sen'in büyük mücadele pratiklerinden sonra, geleneksel Çin kaynaklarına atıf yapmayı ihmal etmeden, sosyalizm ve milliyetçiliği birleştirme çabası içinde olduğu gözlenebilir. Nitekim Sun'un bütün milli sınıfları ve güçleri birleştirme stratejisine dayanan demokratik devrim programının olgunlaşmasında bu çabası son derece önemlidir. Bu sayede Sun'un mirası günümüzde güncelliğini korumakta ve Çin liderliği bu mirasın asıl sahibi olduğunu savunmaktadır (Xi, 2016).

Bu çalışmada Dr. Sun Yat-sen'in hayatındaki önemli dönüm noktalarının siyasal düşünce ve mücadelesinde neden olduğu değişimler vurgulanmıştır. Han milliyetçisi, seçkin bir demokrasi savunusu ve bu düşüncesine eşlik eden örgütsel anlayıştan; sosyalist bir Çin milliyetçisi ve kitle çizgisini önemseyen, halk içinde örgütlü bir parti

modelini savunan anlayışa evrilen Dr. Sun, Çin demokratik devriminin ilk büyük lideri olarak Çin tarihinde eşsiz bir yere sahiptir.

Yüzü Batı'ya Dönük Devrimci Han Milliyetçisi

Sun Yat-sen, Hakka milliyetinden Güney Çin vilayeti Guangdong'un Chuieng köyünde 1866'da doğmuştur. 1842 Nanking Antlaşmasıyla kapitalist dünya ekonomisine eklemlenen Çin'in kapitalist üretim ve tüketim ilişkileri ile modern hayat örüntülerinin en hızlı geliştiği eyaletlerin başında Guangdong gelmiştir. Güney Çin'in modernist kuşakların merkezi olmasında bu durum son derece önemli olmuştur.

Çin, Sun'un doğumundan altı yıl önce II. Afyon Savaşı'nı kaybetmiş ve geleneksel bir İmparatorluk olarak yola devam edemeyeceğini anlamıştır. 1860'da iktidarın iplerini fiilen eline alan Prens Gong (1833-1898) ilk reform sürecini başlatmıştır. Prens'in desteğiyle Zeng Guofan'ın (1811-1872), Li Hongzhang, Zuo Zhongtang (1812-1885), Wenxiang (1818-1876) ve Yung Wing (1828-1912) gibi genç bürokratlardan oluşan yeni yönetici elitler, "kendini güçlendirme" adı verilen bu reform sürecinde, siyasi ustalığı bir sanat gibi kullanarak, Çin'i tetrici olarak modernleştirmeye ve saldırılardan korumaya karar vermişlerdir (Liu, 1994: 4; Ulusoy, 2023: 95). Sun, yarı sömürge haline gelmiş İmparatorluğun bekası için başlanılan reform döneminin çocuğu olarak, modern düşüncelere aşina olmaya başlayan bir ülkede yetişmiştir.

1864'te Sun'un doğumundan sadece iki yıl önce, ilk dönem Hristiyanlarının komünal yaşam biçimiyle, asketik (çileci) Protestan anlayışını harmanlayan, aynı zamanda Batılı güçlerin ülkeyi terk etmesi gerektiğini savunan Hong Xiuqu-

an'ın (1814-1864) önderlik ettiği Taiping İsyanı'nı (Wagner, 1998: 136-137; Spence, 1990: 174-175) son bulmuştur. Audrey Wells, Sun'un henüz çok küçük yaşta Taiping İsyanı'nı öğrendiğini ve Hong'un onun kahramanı olduğunu söyler (Wells, 2001: 1). Ailesinin, memuriyet sınavlarına hazırlanması için özel öğretmen tutacak maddi gücü olmadığından, Hawaii Hononulu'da bulunan ağabeyi Sun Mei'nin yanına gitmiştir. Ülkeyi yöneten Mançu kökenli Qing Hanedanı karşıtı bir devrimci olarak Çin tarihine geçecek olan Sun'un henüz çocuk yaşta Hong'a hayranlık duyması anlamlıdır. Yukarıda vurgulandığı üzere, Sun da Hong gibi Hakka milliyeti kökenlidir (Modern China, 1998: 429). Hong'un isyanına Hakkalar'ın verdiği büyük destek düşünüldüğünde, isyanın anılarının Hakka'ya mensup ailelerde henüz taze olduğunu söylemek gerekir. Bu açıdan Taiping İsyanı, Sun'un düşünce dünyasının ilk şekillenmeye başladığı dönemde özel bir yere sahiptir.

Hakka milliyeti, Hristiyan misyonerlerin en yoğun propagandasına maruz kalmış Çin halkıdır demek yanlış olmaz. Hakkalar misyonerlerin o denli ilgisini çekmiştir ki, içlerinde Hakkaları, İsrailoğulları'nın kayıp kabilelerinden biri olduğunu iddia edenler olmuştur (Bohr, 2009: 10). Sun'un ağabeyi son derece tutkulu bir Hristiyan'dır. Kendisi, kiliselerin İsa'sına değil, kurtarıcı, devrimci İsa'ya inandığını vurgulamıştır (Schell-Delury, 2013: 356). Sun, burada, Anglikan yönetimindeki Iolani Okulunda ve ardından Oahu Kolejinde eğitim görmüştür. Böylelikle Sun, ergenlik yıllarının bir kısmını hem yabancı bir kültürü ve dili öğrenebileceği hem de Hristiyan dinini gözlemleyip etkileneceği bir toplum içinde geçirmiştir. Çin'in bu döneminde yetişen kuşakları üzerinde misyonerlerin etkisi oldukça büyüktür ve yıllar içinde Batılı eğitim ile Batı'da eğitim alma eğilimi yükselmiştir.

Sun'un Hononulu'da yerli halk tarafından ABD'ye karşı verilen sömürge karşıtı mücadeleye tanık olduğu ve bu mücadeleden etkilendiği de söylenebilir (Öztürk, 2019: 47). Böylelikle Guangdong doğumlu olmak, reform sürecinde yetişmek, Hakka milliyetine mensup olmak, Taiping'in de etkisiyle devrimci bir Hristiyanlık anlayışına sempati duymak, ABD'ye bağlı bir eyalette modern eğitim almak ve burada bağımsızlıkçı hareketlerden etkilenmek Sun'un erken dönem düşünce dünyasının gelişiminin mihenk taşları olarak görülebilir.

Sun'un da içinde bulunduğu Çin'in genç aydınları içinde, Qing Hanedanı'nın ülkeyi koruyamayacağı düşüncesi kuvvetlenmiş ve Han milliyetçiliği yükselişe geçmiştir. Sun'un eylemli olarak putları kırmaya karar verdiği 1883'ten itibaren geçen yıllar içinde, Han milliyetine dayalı bir ulus-devlet kurma düşüncesinin zihninde iyice yerleştiği anlaşılmaktadır

1883'te köye döndükten sonra Sun, köyün gelenekçi yapısına ayak uydurmamış ve bir modernist olarak tavrını ortaya koymuştur. Çocuk satma, çocuk öldürme, cariyelik, ayak bağlama, puta tapma ve diğer pek çok uygulamayı protesto eden Sun, "Kuzeyin İmparatoru" olarak bilinen büyük ahşap bir putun parmağını bükmeye cüret ederek; "Artık köyünüzü korumak için ne tür bir Tanrı'ya ihtiyacınız olduğunu görüyorsunuz.

Parmağını kırıp büküm ve sırtışını eskisi gibi tuttu" diyebilmiştir. Bu aşağılayıcı eylemi üzerine Sun, İngiliz kolonisi olan Hong Kong'a sürülmüştür (Weaver, 1939: 132-133). Sun'un puta yönelik davranışında Hristiyan eğitimin etkisi de yadsınamaz. Adeta semavî dinlerin babası olarak görülen Hz. İbrahim gibi bir put kırıcı olarak tarih sahnesine çıkma arzusunu da göstermiştir. Sun'un yıkmak istediği putların başında hiç şüphesiz İmparatorluk ve gelenekler vardır.

Hong Kong'a gittikten sonra çok fazla seyahat etme imkanı bulan Sun, sonraki birkaç yılını ziyaret ettiği ülkelerdeki sosyal ve politik kurumları inceleyerek geçirmiştir (Weaver, 1939: 133). Hong Kong'da tıp eğitimi alan Sun, burada vaftiz de olmuştur. 1892'de Hong Kong tıp fakültesinin ilk Çinli mezunlarından biri olarak Portekiz kolonisi Macao'da çalışmaya başlamıştır. Fakat Qing Hanedanı'nın yabancı güçler karşısında dirençsizliğine, yolsuz ve zayıf yönetiminin neden olduğunu düşünerek, Qing'e itiraz üzerinden siyasaşlaşmasını sürdürmüş ve mesleğini ikinci plana almıştır. Esasen, Sun'un Hong Kong'a gönderildiği yıl başlayan ve 1885'te sonra eren, Vietnam'ın statüsü üzerinden Fransa ile yapılan savaşta Çin'in belirli bir direnç göstermesine rağmen mağlup olduğu Tonkin Savaşı, Sun'un bu yıllar içindeki siyasal şekillenmesinden önemli rol oynamıştır. Sun'un da içinde bulunduğu Çin'in genç aydınları içinde, Qing Hanedanı'nın ülkeyi koruyamayacağı düşüncesi kuvvetlenmiş ve Han milliyetçiliği yükselişe geçmiştir. Sun'un eylemli olarak putları kırmaya karar verdiği 1883'ten itibaren geçen yıllar içinde, Han milliyetine dayalı bir ulus-devlet kurma düşüncesinin zihninde iyice yerleştiği anlaşılmaktadır (Öztürk, 2019: 49).

1894'e kadar kendisi gibi düşünen modernist milliyetçi bir genç aydın çevresi oluşturan Sun, Çin'in sorunlarının çözümü için arkadaşlarıyla

beraber, dönemin yüksek yöneticisi Li Hongzhang'a sunmak üzere bir dilekçe kaleme almışlardır, fakat Li'ye ulaşmaları mümkün olmamıştır (Bergère, 2000: 40). Düşüncelerini yönetime iletme şansını bulamayan Sun ve arkadaşları devrimci örgütlenmeye yönelerek, Hawaii'de 1894'te Çin'i Canlandırma Derneği'ni (The Society to Restore China's Prosperity- Xing Zhong Hui) kurmuşlardır. Dernek 1895'te Hong Kong'a taşınmıştır (Bergère, 2000: 49).

Han milliyetçileri ile Qing Hanedanı arasında esas büyük çatışma 1895 I. Çin-Japon Savaşı sonrasında başlamıştır. Kore yarımadasında kurulmuş Goryeo (918-1392) ve Joseon (1392-1897) Hanedanlarının, Çin'in bağıl devleti olmayı kabul ettiği uzun bir tarihsel döneme rağmen, Meici Restorasyonu (1868) ile modernleşen ve güçlenen Japonya'nın Kore'de Çin ile etkinlik mücadelesine girmesi, Çin-Japon Savaşı'nı tetiklemiştir. Tonkin Savaşı'ndan sonra ordu ve donanmasını

güçlendiren Çin'in, Japonya karşısında kesin zafer umarken aldığı ağır mağlubiyetin ardından Tayvan Adasının, Pescadores Adalarının ve Liadong'un kaybıyla neticelenen Shimonoseki Antlaşması (1895) Çin siyasetinde adeta deprem etkisi yaratmıştır. 26 Ekim 1895'te Kanton bölgesini Qing'ten koparmak için I. Guangzhou Ayaklanması'nı başlatan Sun ve örgütünün üyeleri başarılı olamamış, yakalanarak sürgüne gönderilmişlerdir (Bergère, 2000: 55-59). Sürgünde bulunduğu Londra'da devrimci faaliyetlerine devam eden Sun, burada Qing ajanları tarafından büyükelçiliğe kaçırılmıştır. Amaç Sun'u gizlice Çin'e götürmek ve idam etmektir. Dostları James Cantilie ve Dr. Manson'ın büyük çabaları neticesinde kurtulabilmiştir (Sun, 2018: 64-84; Cantilie, 2001: 63). Bu başarısız kaçırma girişimi aslında Sun Yat-sen efsanesini yaratmış, onu tüm Han milliyetçilerinin gözünde bir lidere dönüştürmüştür (Bergère, 2000: 66-67).

Qing Hanedanı İmparatoriçesi Cixi (Fotoğraf: CGTN, 2018)

Sun Yat-sen, Çin anakarası dışında bulunduğu tüm süre zarfında modernleşmenin Çin için kaçınılmaz bir gereklilik olduğunu savunmuş ve kıyafet başta olmak üzere Batılı adab-ı muâşeretini benimsemesine rağmen (Schell-Delury, 2013: 151) Batı sömürgeciliğine karşı bağımsızlıkçı bir duruş geliştirmiştir. Sun, elbette zayıf ve yozlaşmış olarak gördüğü Mançu liderleri tarafından yönetilen Çin'in sosyal ve ekonomik geri kalmışlığına karşılık Hong Kong'daki gelişimin sistematikliğini fark etmiş ve bu düzenlilikten etkilenmiştir. Ancak Sun, Hong Kong'da İngiliz, Makao'da ise Portekiz yönetimleri altında Çinlilerin ayrımcılığa maruz kaldığını, mesleğini icra ederken karşısına çıkarılan engellemelerle bizzat deneyimleyerek öğrenmiştir (Lee v.d., 2013: 357-358). 1897'de Japonya'ya geçen Sun, Batılı güçlere karşı, sarı ırkın birliğini savunan Pan-Asyacı düşüncelerden etkilenmiş, Çin'in modernleşmesi, Han milliyeti temelinde ulus-devlet projesi ve Batılılara karşı Doğu Asyalıların işbirliğini savunan bir siyaseti benimsemiştir. Üstelik Japonların daha sonra Pan-Asyacılık siyasetini saptırarak, Japonya'nın hâkimiyetinde sarı ırkın tek bir imparatorluğun parçası olmasını savunan siyasetine karşılık, Doğu Asya milletlerinin eşitlik temelinde yüksek işbirliğini savunmaya devam etmiştir (Sun, 1924).

Japonya'nın devrimciler için bir üs haline gelmesi ve modernist temelde Pan-Asyacı düşüncelerin savunulması, 1911 Devrimi'nin hazırlanışı açısından oldukça önemlidir. Savaş sonrası ülkesini ciddi şekilde sorgulamaya başlayan Çinli aydınlar ve gençler, Japonya'nın da imkân tanınmasıyla, bu ülkede eğitim almak için adeta seferberlik başlatmışlardır. Japonya'ya okumaya giden on binlerce öğrenci ve Qing rejiminden kaçan siyasal sığınmacılar, burada modern hayatı, bilimi, siyasal ideolojileri tanımış, bunları Çin'e nasıl getirebilecekleri ve uyarlayabilecekleri tartışmalarını yürütmüş, örgüt-

lenmeleri için Çin'e yakın bir merkez edinmişlerdir. Ayrıca, Japonya'dan da yüzlerce öğretmen ve danışman Çin'e gelmiş ve Çin'in geleceğindeki büyük dönüşümlerin hazırlanmasında tarihteki yerlerini almışlardır (Vogel-Harrel, 2019: 134).

1911 Devrimi'ne kadar Japonya'ya okumak için giden öğrencilerden binlercesi, Pan-Asyacı ve Qing karşıtı Japon seçkinlerinin desteğini arkasına alan Sun ve arkadaşlarının devrimci çalışmalarına dâhil olmuşlardır. 20 Ağustos 1905'te tüm milliyetçi örgütleri Tongmenghui (Çin Devrimci İttifakı) altında toplayan Sun, Çin Devrimi'nin öncü örgütünün kurulmasına liderlik etmiştir.

Savaştan sonra Japonya ile Çin'in yakınlaşması için iki ülkenin de kendince sebepleri vardır. Japonlar, mağlubiyet nedeniyle telaşlanan Çin'in, toprak bütünlüğünü destekleme şartıyla Batılı devletlere daha çok ekonomik taviz vermesinden ve böylece Çin üzerinde Batı nüfuzunun artmasından rahatsızdır. Bu nedenle Eski Başbakan ve Dışişleri Bakanı Ōkuma Shigenobu'nun (1838 – 1922) adıyla anılan Ōkuma doktrini, Batıların Sino-Japon Savaşı sonrası artan imtiyazlarına karşın, Çin'in kurumsal ve ekonomik direnişini kuvvetlendirmeyi amaçlamıştır. Ōkuma'nın konuyla ilgili demeçlerine yer veren Kokumin Shinbun gazetesi, daha sonra Pan-Asyacılar tarafından çok sık kullanılmış olan Prusya ile Avusturya-Macaristan örneği üzerinden Çin-Japon yakınlaşmasının doğallığını vurgulamıştır. 1866'da

birbiriyle savaşan bu iki devletin, daha sonra en sıkı müttefikler olmasına değinen gazete, Çin ile Japonya arasında benzer bir yakınlaşma beklendiği yorumunda bulunmuştur (Zachmann, 2009: 67-68). Kokumin Shinbun'un yayınında dikkat çeken husus, 1866'da savaşan bu iki devletin hanedanının ve halkının önemli bir kesiminin Alman oluşudur. Böylelikle, dönemin Pan-Asyacılarında görülen Çin-Japonya-Kore arasında "ırk" birliğine dayanan bir ittifak savunusu bu örneğe dayandırılmıştır. Bu çerçevede eski başbakan ve devlet adamı Itô Hirobumi (1841-1909), 1898'de, İmparator Guangxu ile görüşmüş ve ona tavsiyelerde bulunmuştur. Aynı yıl İmparatoriçe Cixi'nin darbesinden sonra Itô, Japon yetkililere, Çinli reformculara Japonya'nın kapılarını açması ve yardımcı olunması talimatını vermiştir (Dreyer, 2016: 52). Çinliler ise Japonlara karşı öfke ve hayranlıkla karışık bir ruh hali içinde olmuşlardır. Ayrıca Japonya'ya karşı büyük bir merak uyanmış, bu da ister istemez Çin ile Japonya'nın yakınlaşmasını kolaylaştıran bir neden olmuştur. Çin seçkin çevrelerinde, Japonya'nın Meiji yönetimi altında Batı sömürgeciliğini etkili bir şekilde reddettiği, ekonomik tabanını sanayileştirdiği, halkın siyasete katılımını artırdığı ve evrensel eğitimi başardığı dikkatlerden kaçmamıştır. Zihinleri korku, önyargı ve kültürel üstünlük gibi duygularla karışmış olsa da, pek çok elit yine de Japonya'yı modern bir ulusun ilk örneği olarak görmüştür. Hatta Gina Anna Tam'a göre Meiji Japonyası ile Çin arasındaki etkileşimlerin ortaya çıkardığı neticeler, yeni bir yüzyılın şafağında Çin açısından gerçek manada bir devrimdir (Tam, 2020: 2-3). Nitekim savaşın hemen ardından 1896'da on üç kişilik ilk Çinli öğrenci grubu Japonya'ya gönderilmiştir (Dreyer, 2016: 52).

1911 Devrimi'ne kadar Japonya'ya okumak için giden öğrencilerden binlercesi, Pan-Asyacı ve Qing karşıtı Japon seçkinlerinin desteğini ar-

kasına alan Sun ve arkadaşlarının devrimci çalışmalarına dâhil olmuşlardır. 20 Ağustos 1905'te tüm milliyetçi örgütleri Tongmenghui (Çin Devrimci İttifakı) altında toplayan Sun, Çin Devrimi'nin öncü örgütünün kurulmasına liderlik etmiştir (Spence, 1990: 240). Tongmenghui'nin liderlerinden Huang Xing (1874-1916) ve ünlü filolog, düşünür Zhang Binglin'in (1869-1936) yardımlarıyla Sun, örgütün demokratik devrim programı olan "Üç Halk İlkesi"ni, Kasım ayı itibarıyla *Minbao* gazetesinde yayımlanmıştır (Bergère, 2000: 153; Öztürk, 2019: 50-51).

1894'te Sun tarafından kurulan Xing Zhong Hui'nin (Çin'i Canlandırma Derneği) andında ve yine Sun'un 1903'te Japonya'da kurduğu Qingshan Askeri Okulu'nun (Qingshan Junshi Xuexiao) andında yer alan şu dizeler "Üç Halk İlkesi"nin ana başlıklarını sunmuştur ; "Mançuları azlet, Çin'i ihya et; Birleşik bir hükümet kur; Toprak mülkiyetinde eşitlik". Nitekim *Minbao*'da duyurulan "Üç Halk İlkesi", "Milliyetçilik, Halkların Hakları (Demokrasi) ve Halkların Esenliği" olarak formüle edilmiştir (Weaver, 1939: 133). Sun, "milliyetçilik" ilkesini açıklarken, Fransız Devrimi'nin Emmanuel Sieyès'den (1748-1836) mülhem politik bir tanımlaması olan "egemen millet"in karşılığı "guojia zhuyi" terimi yerine, etnik kökene atıfta bulunan "minzu zhuyi" terimini kullanmayı tercih etmiştir. Bu terim bir yanıyla Han temelli bir ulus- devlet düşüncesini yansıtırken diğer taraftan beyaz ırkın sarı ırk karşısında zafer kazanacağı "ırksal yok oluş" (miezhong) tehdidine karşı bir direniş olarak tasavvur edilmiştir (Schell-Delury, 2013: 167). Aşağıda vurgulandığı üzere, 1911 Xinhai Devrimi ile birlikte ise millet tanımı daha politik bir mana kazanmış, "ırk" sadece Han üzerinden değil, Çin coğrafyasındaki bütün milliyetleri tanımlayacak şekilde genişletilmiştir.

Özellikle 1911 Xinhai Devrimi'nin akamete uğramasından çıkarılan dersler ve 1917 Bolşevik İhtilali'nin etkisiyle kitlelerin siyasal manada önemini kavrayan Sun'un henüz bu dönemde "halkın hakları (demokrasi)" ilkesine bakışı oldukça seçkindir. Sun'a göre halkın tam manasıyla demokratik bir sisteme adapte olabilmesi için, öncelikle devrimlerle dönüştürülmesi ve eğitilmesi gerekmektedir. Böylece "ulusal bilinç" sahip yurttaşlar olarak demokratik hayatın ülkeyi sarsabilecek tehditlerine karşı hazır olabileceklerdir. Nitekim Çin halkını gevşek bir kum tabakasına benzeten Sun, bu gevşek kum tabakasının birbirini tutarak sağlam bir beton olmasını sağlayacak olan çimentonun devrimci ilkeler olduğunu söyler. Elbette bu kum, çimento ve suyu karacak olan da devlettir (Schell-Delury, 2013: 170-171).

"Halkın Esenliği" (Min-Sheng) ilkesiyle Mançuların ayrıcalıklarına son verilerek, Han milletinin refahının güçlendirilmesi, bilhassa köylülerin topraklandırılması öne çıkarılmıştır.

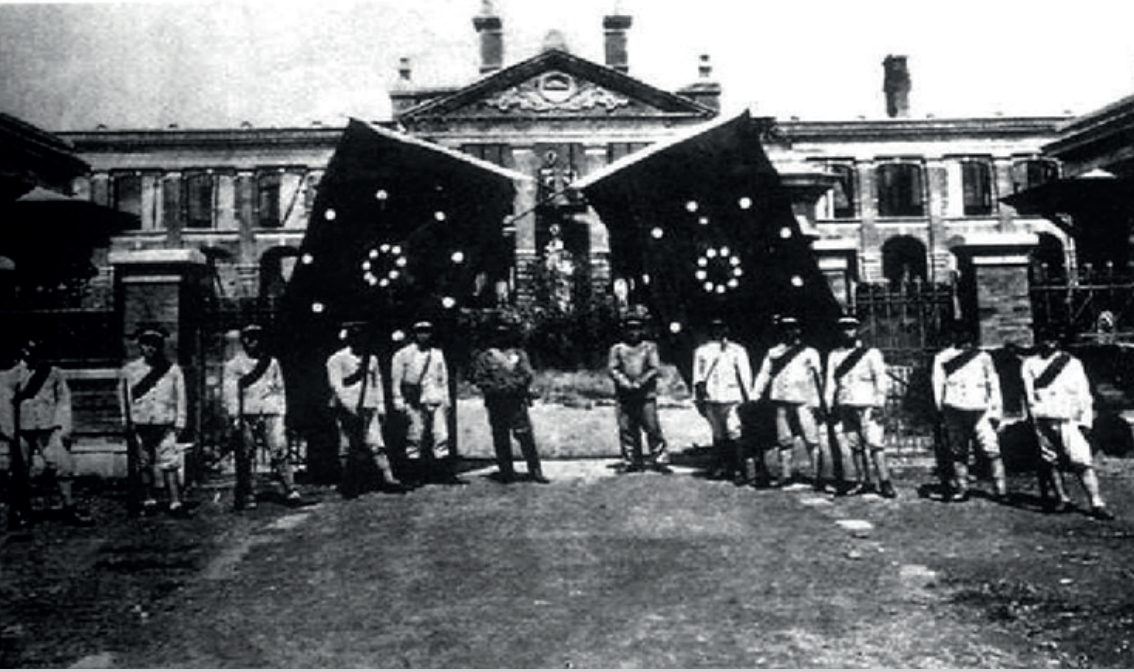
"Halkın Esenliği" (Min-Sheng) ilkesiyle Mançuların ayrıcalıklarına son verilerek, Han milletinin refahının güçlendirilmesi, bilhassa köylülerin topraklandırılması öne çıkarılmıştır. Bu ilkenin daha sosyalizan bir yorumla genişletilmesi, aşağıda tekrar vurgulanacağı üzere 1924'te tamamlanmıştır (Ulusoy, 2023, : 180). Bergère, Sun'un bu ilkeyi düzenlediği ilk halinde en büyük etkinin Amerikalı iktisatçı Henry George'un (1839-1897) kişilerin ürettikleri değer sahibi olmakla birlikte toprağın ekonomik de-

ğerinin tüm topluma eşit bir şekilde dağıtılması düşüncesinden kaynaklandığını söyler (Bergère, 2000: 168-169). George'un yayımlandığı döneme damgasını vuran Progress and Poverty adlı çalışmasının "toprak meselesi"ne ilişkin bölümü incelendiğinde, kapitalist üretime eklenmiş ABD'deki toprak-mülkiyet-değer sorununun değerlendirildiği ve bilhassa köle emeğinin toprak mülkiyetine sahip hale getirilmesini tartıştığı görülür (George, 1935: 333-394). Taiping İsyanı'ndan çok etkilenmiş, ABD'yi, dolayısıyla Amerikan düşünürleri çok iyi tanıyan Sun'un, ABD'de sosyalist ve Fabiancı düşüncelerin kuvvetli olduğu bu dönemde, büyük ağırlığı topraksız köylülerden oluşan Çin'in refah sorununu tartışırken George'nin düşüncelerini veri alması oldukça makuldür.

Sun, Xinhai Devrimi'nin zaferi üzerine 21 Aralık 1911'de Çin'e dönene kadar yurtdışında bulunduğu süre zarfında, gittiği her yerde bu devrim programını yaymaya çalışmış, bağış kampanyaları düzenlemiş ve yurtdışındaki Çinlilerle, Devrim'e sempati duyan yabancıların desteğini sağlamaya çalışmıştır (Weaver, 1939: 133; Bergère, 2000: 210).

1911 Xinhai Devrimi ve Çin Cumhuriyeti'nin İlk Başkanı Sun Yat-sen

İmparatoriçe Cixi'nin (1835-1908) vefatının ardından Qing İmparatorluğu'nun çöküşü artık sadece bir zaman meselesidir. İmparatorluk bürokrasisi içindeki farklı klikleri, otoritesi sayesinde bir arada tutabilen İmparatoriçe'den sonra, Boxer İsyanı (1899-1901) bastırılırken kıyım uğrayan ve iyice zayıflayan Mançu kökenli bürokratların, diğer milletlerden gelen başta askeri liderler olmak üzere bürokratik elitlerle İmparatorluğun merkezi gücünü yeniden tesis edebilme şansı yoktur.

11 Ekim 1911'de Wuchang'da Hubei Askeri Hükümeti kuruldu (Fotoğraf: Xinhua, 2016).

Çeşitli isyan denemeleri ve bitmek bilmez saldırılarla iyice zayıflayan Qing idaresi, 1911 Wuchang ayaklanmasıyla başlayan ve tüm ülkeye yayılan isyan karşısında parçalanmıştır. Tongmenghui'nin öncülüğündeki devrimcilerin tek başlarına Qing'i yıkabilecek güçlerinin olmamasına rağmen Qing'in de istikrarlı bir yönetim kurma şansının kalmaması üzerine, ülkenin yeni ve modern askeri gücü Beiyang Ordusu'nun lideri Yuan Shikai'ın (1859-1916) başını çektiği askeri liderlerden ve kuzeyli yerel güçlerden oluşan klik, monarşizme olan inançlarına rağmen, Tongmenghui ile geçici bir uzlaşıda karar kılmıştır. İmparatorluğu korumak için direnen Mançu güçlerine son darbeyi vuran Beiyang Ordusu ve Yuan Shikai, İmparator ailesiyle sıkı bir pazarlık yürütmüş, Pekin'deki "Yasak Şehir"de İmparator Pu-Yi'nin yaşamaya devam etmesi, sadece burada geçerli olmak üzere imparator unvanını kullanması, İmparatorluk ailesi hazinesi-

nin kendilerinde kalması ve İmparator'a belirli bir aylık ücret bağlanmasıyla anlaşmışlardır. İmparator da bir "ferman" yayımlayarak tahtan feragatini ve ülkenin bundan sonra "cumhuriyet" rejimi ile yönetileceğini bildirmiştir (Spence, 1990: 267). Fermanla "cumhuriyet" ilanı son derece ilginçtir. "Ferman"la cumhuriyet ilan etmek, bir yönüyle Yuan'ın devrimin meşruiyetini şüphede bırakacak bir eylemi olarak düşünülebilir. Yuan'a bu imkânı veren, devrimcilerin elindeki güç kompozisyonudur.

Xinhai Devrimi'nin öncüsü olan Tongmenghui, kitlelere dayanmamış, etki alanındaki eski ordu güçleri ile çeşitli cemiyetleri ayaklanmada organize etmiş ve Beiyang Ordusu'yla ittifak kurmuştur (ÇKP Tarihi, 2012: 18 ve 64). Dayandığı silahlı güçler zayıftır, toplumsal tabanı aydınlar, öğrenciler ve büyük kentlerin elit tabakalarına yaslanmış- tır (Wang, 2015: 99).

10 Ekim 1911’de Wuchang Ayaklanmasıyla devrim başladı. Sun, ABD’dedir. 21 Aralık 1911’de Çin’e varan Sun, 1 Ocak 1912’de Çin Cumhuriyeti’nin ilk başkanı olarak göreve başlamıştır (Bergère, 2000: 209-210). Fakat görevde çok uzun kalamayacağını genel siyasi tabloya baktığında çok çabuk anlamıştır. 1911 Devrimi ülkedeki anayasal monarşistleri adeta birleştirmiştir. Anayasal monarşistlerin en önemli kişileri Kang Youwei (1858-1927), Qing ortadan kalkarsa Moğolistan ve Manchurya’nın elde tutulamayacağını savunmuş (Wang, 2015: 75), Liang Qichao (1873-1929) ise devrimden sonra Çin’e döndüğü gibi Yuan ile ittifak kurmuştur. Nitekim ülkeyi bir arada tutacak gücünün olmadığını gören Sun da devlet başkanlığı için Yuan’a çağrı yapmıştır ve 10 Mart 1912’de Yuan başkan olmuştur (Spence, 1990: 267 ve 276).

Qing’i tek başına deviremeyeceklerinin farkında olan devrimciler, Yuan Shikai ile işbirliği yapmak zorunda kalınca Han milletine dayanan ulus-devlet kurma düşüncesinden vazgeçmek zorunda kalmışlardır. “Beş Uluslu Cumhuriyet” sloganına sarılan devrimciler, ülkenin bayrağını da “kırmızı; Han”, “sarı; Mançular”, “mavi; Moğollar”, “beyaz; Huiler”i ve “siyah; Tibetliler”i temsil edecek şekilde beş renkli yapmışlardır (ÇKP Tarihi, 2012: 17).

Devrimciler ve monarşistler arasındaki netameli ilişkiler, 1912 Aralık – 1913 Ocak aylarında düzenlenen Çin Cumhuriyeti parlamento seçimleriyle yeni bir aşamaya taşınmıştır. Seçimlere dört parti katılmıştır. Tongmenghui partileşerek Guomindang (GMD – Çin Milliyetçi Partisi) olmuştur ve liderliğini Song Jiren (1882-1912) üstlenmiştir. Cumhuriyetçi Parti, Birlik Partisi ve Demokratik Parti

Sun Yat-sen, 1912 yılında Beş Irk Birlik Bayrağı ve Beyaz Güneşli Mavi Gökyüzü bayrağı önünde duruyor (Fotoğraf: Xinhua, 2020).

seçime “sağ kanat” partiler olarak katılmışlardır. Cumhuriyetçi Parti, doğrudan Yuan Shikai’yi desteklemiş ve onun partisi izlemini verirken, Birlik Partisi, eski Tongmenghui üyesi olan Zhang Binglin tarafından kurulmuştur. Zhang, 1911 Devrimi’nden sonra GMD karşıtı sağ güçlerle beraber hareket etmiştir. Demokratik Parti (önceki adı İlerici Parti), fiilen liderliğini Liang Qichao’nun yürüttüğü anayasal-monarşist bir partidir (Spence, 1990: 279). Seçim sonuçlarına göre GMD parlamento ve senatoda salt çoğunluğu alamasa da diğer partilerden ezici bir farkla daha çok oy almıştır (China National Assembly Election, 1912).

Seçimler, 1911’in ruhuna uygun olarak oldukça elitist bir mantıkla tasarlanmıştır. 400 milyon nüfusa sahip Çin’de sadece yüksek vergi ödeyen erkeklerden oluşan 40 milyonla sınırlı bir seçmen vardır. GMD, açıktır ki, şehirli elitlerin hükümete katılma eğilimini temsil ederek birinci parti çıkmıştır fakat partilerin aldıkları oylar bizatihi kendi seçmenlerinden oluşmamaktadır. Sonuçlar, güçlerinin aslında kentlerdeki zayıf ve dağınık “elit ittifakları”ndan ibaret olduğunu göstermektedir. Başbakan olmak isteyen Song Jioren, eşraf-tüccar destekçilerine dayanarak yeni Cumhuriyet’in hükümetini kontrol edebileceğini düşünse de ne Dr. Sun ne de diğer parti liderleri Song’un iyimserliğini paylaşmamıştır (Rankin v.d., 1986: 64).

Seçimlerden sonra GMD dışındaki siyasi partiler, Yuan Shikai’yi destekleyen ortak bir hat inşa etmek için İlerici Parti’de (Terakkiperver - 1913) birleşmişlerdir. Herhalde bu isim seçimi de Türk ve Çin siyasal tarihinin ilginç kesişmelerinden biri olsa gerek. Milli devrimci ve cumhuriyetçi partiye karşı muhalefetin “Terakkiperver” adını alması dikkat çekicidir. Ayrıca Yuan’ın kabinesinde Adalet Bakanı olarak görev alan Liang, bu partinin de başkanı seçilmiştir. Hükümeti kurmakta zorlanan Song Jioren ise, Yuan’ın emriyle suikast sonucu

öldürülmüş (22 Mart 1913), bu cinayetten dolayı Liang da suçlanmış fakat bütün tetikçiler gizemli bir şekilde ortadan kaldırılmış (öldürülmüş veya kayıp), böylece Yuan adli makamlarca suçsuz bulunmuştur (Schell-Delury, 2013: 135).

Son Jioren suikastı, 1911 Xinhai Devrimi sırasında oluşturulan geçici uzlaşımsal elit birlikteliğinin sonudur. Bütün monarşistleri birleştiren Yuan Shikai, GMD’ye karşı büyük bir saldırı başlatmış ve otoriter diktatörlüğünü ilan etmiştir. Kendisi de toprak ağası olan ve komprador bürokratik sermayenin desteğini arkasına alan Yuan, Kuzey’in yerel şefleriyle olan ittifakı ve Beiyun Ordusu’nun gücüyle, kitle desteğinden yoksun GMD’ye karşı üstünlük sağlamıştır. Japonya’ya iltica eden ve ikinci devrim çağrısı yapan Dr. Sun’un çabaları yeterli olmamış ve Yuan’ın güçleri isyancıları bastırmıştır. Uluslararası desteği de arkasına alan Yuan, monarşiyi tekrar tesis ederek kendisini İmparator ilan etmek için hazırlıklara başlamıştır (Bergère, 2000: 237).

Sun Yat-sen’in En Zor Yılları

1911 Devrimi’nden sonraki dört yıl içinde ne proto liberal demokratik seferberlik anlamında ne de Qing’in son dönemindeki devletçi modernleşmeyi takip edecek bir ilerleme olmuştur (Rankin v.d., 1986: 64). Qing İmparatorluğu’nu ayakta tutan tarihsel iktidar bloku, 1913 itibarıyla militarist yönü ağır basan yeni bir koalisyonla kısa süre sonra tekrar hâkimiyeti ele almıştır. Fakat İmparatorluğun tasfiyesi, bu koalisyonu yönlendirecek Konfüçyüsçülük başta olmak üzere ideolojik araçları devre dışı bırakmış, sivil-bürokratik mekanizmaların silahlı güçleri yönetme kapasiteleri azalmıştır. Bu şartlar altında Qing’le mukayese edildiğinde Çin için müspet denebilecek bir değişim olmadığı gibi şartlar biraz daha kötüleşmiştir.

Yuan iktidarını pekiştirdikten sonra, memur alımında sınav sistemini yeniden uygulamaya koymuş ve ordu üzerindeki sivil-bürokratik denetimi arttırmaya çalışmıştır. Fakat ne kadar hassas bir denge üzerinde oturduğunu fark edemeyen Yuan'ın kendini imparator ilan etmesiyle (22 Mart 1916), başta en yakını olarak gördüğü Duan Qirui (1865-1936) olmak üzere yeni konumlar kazandırdığı elitlerin sadakatini kazanmayı başaramadığı ortaya çıkmıştır (Rankin v.d., 1986: 64).

Dr. Sun ise 1914'te Tokyo'da Çin Devrimci Partisi'ni (ÇDP) kurmuştur. Çin Devrimci Partisi'nin mücadele yaklaşımı, Tongmenghui'nin mirası üzerine devam etmiş ve kitle tabanını kuvvetlendirmeye odaklanmak yerine esas olarak askeri birliklere ve gizli topluluklara ulaşmayı, darbe tipi isyanlar örgütlemeyi ve suikastlar düzenlemeyi hedeflemiştir (ÇKP Tarihi, 2012: 23). ÇDP'nin tertiplemediği her türlü isyan ve darbe girişimi Yuan tarafından bastırılmıştır. Fakat 1914'te başlayan I. Dünya Savaşı'nda

Japonya'nın, Qingdao'da bulunan Alman kolonisini ele geçirmesi ve 18 Ocak 1915'te hükümete "Yirmi Bir Talep" adı altında, Çin'in Japon himayesine girmesini içeren bir ultimatoma vermesi, Yuan'ın itibar kaybetmesine ve ülkede milliyetçi dalgalanmaya neden olmuştur. Yuan her ne kadar Japonya ile pazarlığı uzatıp, bu sırada gizli ultimatoma Batılı devletlere sızdırmayı başarmış ve böylece belirli tavizler karşılığı Çin'in protektoral bir ülke olmasını engellemişse de kamuoyu baskısını yüklenmek zorunda kalmıştır. Sun ise Yuan'ın iktidardan devrilmesi karşılığında, Japonya'ya daha iyi bir anlaşma vaat etse de bir karşılık bulamamıştır. Sun'un bu girişimi onun siyaseten kendisini ne kadar çaresiz hissettiğini göstermektedir (Dreyer, 2016: 62). Yalnız Sun'un bu çaresiz durum içinde şansı dönmüştür denebilir. Çünkü bölgede Rusya'ya karşı kadim ABD-Japon ittifakı, bu ultimatodan sonra bozulmuş ve Japonya, ABD'nin güvenini kaybetmiştir. ABD'nin Çin'in kontrolünü Japonya'ya bırakmak istememesi

Bütün monarşistleri birleştiren Yuan Shikai, GMD'ye karşı büyük bir saldırı başlatmış ve otoriter diktatörlüğünü ilan etmiştir (Fotoğraf: Sina, 2021).

ve askeri liderler içinde bazılarını desteklemeye başlaması, Sun'un karşısında bulunan iktidar bloğunun çözülmesini hızlandırmıştır (ÇKP Tarihi, 2012: 20).

Demokratik devrimi tek başına sürükleyemeyecek olan ulusal burjuvazi; bürokratik komprador sermaye ve büyük toprak ağalarına kaşı işçi sınıfı ve diğer emekçi kitlelerle ortak çıkar temelinde işbirliği yapmaya başlamıştır. Ülke sanayisinin gelişiminin yarattığı artık değeri, savaş ağalarının ve onların temsil ettikleri sınıfların kullanımına sunmak istemeyen “milli sınıflar” ortak bir siyasal hat kurma çalışmalarına başlamışlardır.

Yuan'ın başarısız İmparatorluk girişimi sonrası ülkenin hızla savaş ağaları arasında parçalanması üzerine yaşanan şiddetli çatışma ortamında ülkeye dönen Sun, Kanton'da savaş ağalarına karşı mücadeleye başlamıştır. Dönemin ruhuna uygun olarak sivil bir unvan olan Dr.'yi bir kenara bırakan Sun, Generalissimo olarak yeniden doğmuştur ve bundan sonra ikinci adam, Japonya eğitilmiş bir sivil aydın değil, askeri okul mezunu Chiang Kai-shek (1887-1975) olmuştur (Gray, 2002: 66).

1916'da Kanton bölgesine gelen Sun Yat-sen, burada devrimci bir hükümet kurmaya çalışmışsa da savaş ağaları tarafından sürülmüştür. 1917'de Şangay'a geçmek zorunda kalan Sun, eskiden beri milliyetçilerle yakın ilişkileri olan mafya örgütü “Yeşil Çete”nin desteğiyle Guomindang'ı yeniden örgütlemek için çalışmalara başlamıştır (Spence, 1990: 304). 10 Ekim 1919'da GMD'yi yeniden kurmuş olan Sun, 1921'de yeniden Guangzhou'da (Kanton)

Generalissimo olarak Askeri Hükümet kurmuştur. Dr. Sun'un bu ikinci GMD'si ilkinden farklı olarak, daha sosyalizan siyasetleriyle ve kitlelerle bağ kurmaya özen gösteren örgütsel davranışıyla öne çıkmıştır. Bu dönemde GMD'yi baştan şekillendiren ve ülkenin kaderinde en etkin aktör olmasını sağlayan nedenlerin başında; savaş ağalarının bitmek bilmez mücadelelerinden bitap düşmüş halkın desteğini GMD'ye yönlendirmesi, 4 Mayıs Yeni Kültür Hareketi, I. Dünya Savaşı sonrası emperyalist devletler arasındaki çelişkiler, 1917 Bolşevik Devrimi ve Çin Komünist Partisi'nin kurulması (1921) gelir.

1914-1924 arasındaki on yıl, Çin'in yirminci yüzyılını şekillendiren dinamiklerin geliştiği bir dönemdir. 1914-1919 arasındaki beş yıl, GMD'nin dayanacağı yeni toplumsal güçlerin ve ideolojik-kültürel şekillenmenin oluşmasında son derece verimli geçmiştir. 1919-1924 arasında ise GMD, bütün Çin'i birleştirmesini sağlayacak strateji, program, örgütsel yapı, milli demokratik ittifak ve uluslararası desteği kazandığı son derece verimli yıllar geçirmiştir. Dr. Sun'un liderlik döneminin en olgun ve parlak yılları bu on yıllık süredir. Bu başarının arkasında yatan ulusal ve uluslararası etkenler yukarıda sıralandı. Bu etkenler üzerine şu tespitlerde bulunulabilir:

Dünya Savaşı ile birlikte ithalatı azalan buna karşılıklı ihracatı artan Çin'de, dış talebi karşılamak için sanayi hızlı bir büyüme göstermiştir. Japonya'nın, Çin'e verdiği “Yirmi Bir Talep” ultimatomu, ülkede Japon mallarına yönelik büyük bir kitlesel boykotu başlatmış, böylece Çin mallarına yönelik iç talep de artmıştır. Çin sanayisinin altın yılları olarak bilinen bu dönemde sanayi proletaryasının gelişimi, sınıf temelli siyasal ideolojilerin önünü açmıştır. Demokratik devrimi tek başına sürükleyemeyecek olan ulusal burjuvazi; bürokratik komprador sermaye ve büyük toprak ağalarına kaşı işçi sınıfı ve diğer emekçi kitlelerle ortak çıkar temelinde işbirliği yapmaya başlamıştır.

Ülke sanayisinin gelişiminin yarattığı artık değeri, savaş ağalarının ve onların temsil ettikleri sınıfların kullanımına sunmak istemeyen “milli sınıflar” ortak bir siyasal hat kurma çalışmalarına başlamışlardır. GMD ve ÇKP arasında kurulacak olan işbirliğinin sınıfsal temeli, ulusal burjuvazi, işçi sınıfı, aydınlar, küçük burjuvazi ve diğer emekçi sınıfların ittifakına dayanmıştır (ÇKP Tarihi, 2012: 21-27).

Yirminin üzerinde eyalet ve yüzden fazla şehre yayılan eylemler, Çin’e yeni mücadele pratikleri ve örgütlenme yöntemleri kazandırmıştır. Özellikle işçi sınıfının sahneye çıkışı, sınıf mücadelesi ile bağımsızlık mücadelesinin, demokratik devrim sürecinde birbirinden ayrılmaz olduğunu göstererek, Çin’de Marksist düşüncenin yurtseverlikle olan bağı, sınıf dinamiği sayesinde kopmaz bir biçimde kurulmuştur. Eylem ve grevlerin yanında,

Çin’in içinde bulunduğu sorunlara çözüm bulmak için, gazete, dergi, çalışma atölyeleri, öğrenci toplulukları, araştırma enstitüsü gibi onlarca kurum faaliyete geçmiştir. 1920 yılı itibarıyla yurtsever-milliyetçi, sosyalist-anarşist ve komünist yayın organları dört yüz civarındır (ÇKP Tarihi, 2012: 37-39). Nitekim 4 Mayıs’ın “Yeni Kültür Hareketi” bu kurumlar çevresinde gelişen entelektüel hayat ve tartışma sürecinin içinde gelişmiştir.

4 Mayıs hareketi, Çin’de zihin dünyalarının dönüşümü açısından kritik önemdedir. Bu zihinsel dönüşümden nasibini alanlardan biri siyasal kültürdür. Kamuyu ilgilendiren kararların alındığı ve toplumsal artık değerini hangi eller tarafından kime ne kadar dağıtılacağına karar veren siyaset, o zamana kadar Çin’de elitler arası bir müzakere ve mücadele süreci olarak görülmüştür. Oysaki

Tiananmen’deki gösteri, 4 Mayıs 1919 (Fotoğraf: The China History, 2020).

tüm parti ve kliklerin toplumsal gücünü aşan kitle hareketleri karşısında, siyaset artık yeni bir özne kazanmış, Dr. Sun ve 4 Mayıs hareketi içinde oluşan ÇKP, kitlelerle kurulan bağın önemini bu süreçte anlamışlardır (Wang, 2015: 127).

25 Temmuz 1919'da Sovyet Rusya Dışişleri Komiseri Yardımcısı Lev Karakhan (1889-1937), daha sonra "Birinci Karakhan Manifestosu" olarak bilinen, tam adı "Çin Halkına ve Çin'in Kuzey ve Güney Yönetimlerine Deklarasyon" olan resmi bir metin yayımlamıştır. Manifestoya göre Sovyet Rusya, Çarlık döneminde Çin'e karşı yapılan tüm haksızlıkları giderme iradesini ortaya koymuş, Çin aleyhine her türlü ekonomik ve siyasal egemenlikle ilgili bu dönemde yapılmış anlaşmaların geçersizliğini ilan etmiştir. Manifesto'daki en önemli madde ise Çin Doğu Demiryolu'nun (Eski Sibiry Demiryolu'nun bir bölümü) tazminat ödemediği Çin'e iadesi ile ilgilidir. Gerçi Sovyet Rusya bir müddet sonra "bedelsiz devir" in söz konusu olmadığını, Manifesto'nun Fransızcasından hatalı çeviri nedeniyle bir yanlış anlama olduğunu söylemiştir (Spence, 1990: 307). Yine de Manifesto, günün şartlarında eşi görülmemiş ölçüde övgüye değer bir açıklama olarak selamlanmıştır. Sun, bu açıklamadan sonra Bolşevik Partisi ve Komintern ile temasa geçmiş, Ocak 1918'de GMD'nin yayın organları Bolşevik İhtilali'ni kutlayan haberler yapmışlardır. Birkaç gün sonra da Sun Yat-sen, Lenin'e tebrik telgrafi çekmiştir (Spence, 1990: 305). Karşılıklı temas kurma arzusu sonucu Komintern temsilcileri Çin'e gelmişlerdir. Ayrıca Komintern'in müdahalesi ve Bolşevik Partisi örneği sadece ÇKP'yi değil GMD'yi de kuvvetle etkilemiştir. Hatta Wang Hui'ye göre "Partinin siyasileşmiş ordusu ve silahlı karşı-devrimciliğe direnme kavramları, başlangıçta ÇKP'nin değil, devrimci döneminde Komintern'in hala etkisi altında olan GMD'nin yenilikleridir" (Wang, 2015: 128).

Son Perde: Çin'i Birleştirmek İçin Tüm Milli Güçleri Birleştirmek

1920'lerin başında Kanton ve Şangay arasında mekik dokuyan Sun, Guangdong Savaş Ağası Chen Jiongming'in (1878-1933) koruması altında eski Pekin Parlamentosu'ndan geriye kalanlar tarafından ilan edilen 1921-1922 yıllarındaki Çin Halk Hükümeti'nin başkanı seçilmiştir. Fakat Sun, bölgeyi Çin'i birleştirmek için bir üs haline getirmek isteyince Chen tarafından Guangdong'dan sürülmüştür (Spence, 1990: 334). Sun, henüz Chen'in yanındayken, 1921'de, Komintern temsilcisi Maring (gerçek adı Henk Sneevliet, 1883-1942), Sun'ı ziyaret etmiş ve prensip olarak ilişkileri sürdürme kararı almışlardır. Ocak 1923'te Sovyet diplomatı Adolf Joffe (1883-1927) ile görüşen Sun nihayet Sovyet Rusya ile GMD arasında bir mutabakat bildirisi ilan etmiştir. Bildiride, Çin'de sosyalizmin veya Sovyet hükümeti kurmanın nesnel şartlarının olmadığı, Çin'in ulusal birliğinin ve tam bağımsızlığının sağlanmasının önlerindeki tarihsel görev olduğu ve Komintern'in her türlü desteği bu amaçla sağlayacağı belirtilmiştir (Bergère, 2000: 317-321 & Spence, 1990: 334-335). Alınan bu kararla birlikte, ÇKP üyeleri şahsi katılımlarla GMD'ye üye olmuşlardır. Örgütlerin yan yana gelmesiyle kurulacak bir çatı ittifakı için Dr. Sun ve GMD yönetimi hazır değildir (ÇKP Tarihi, 2012: 73). Çin'de savaş ağalarının mücadeleleri içinde dengeler sürekli olarak değişmektedir. Bu anlaşmadan iki ay sonra savaş ağası Chen Jiongming (1878-1933) Guangzhou'dan çıkmak zorunda kalmış, Şangay'dan tekrar Kanton'a geçen Sun, Yunnan, Guangxi, Hunan ve Henan'dan gelen askeri birlikleri tek çatı altında toplamış ve bu sefer silahlara kontrol eden gücü kendisinde ve GMD'nin elinde toplamak için Generalissimo olarak ordunun da başkomutanı ilan edilmiştir (Bergère, 2000: 324; Spence, 1990: 335).

6 Ekim 1923'te Kanton'a varan Komintern temsilcisi Michail Markovich Borodin (Michael Gruzenberg, 1884-1951) Sun tarafından GMD'ye danışman olarak atanmıştır. (Bergère, 2000: 324; Spence, 1990: 335) Aslında Borodin'in görevde bulunduğu süre içinde ÇKP'ye patronaj uyguladığı, ÇKP ile GMD arasındaki ilişkileri belirlediği ve GMD'ye yapılacak olan yardımları koordine ettiği söylenebilir (ÇKP Tarihi, 2012: 75).

Chen Jiongmin'in tekrar Kanton'a saldırma ihtimali belirince Borodin, Sun'a radikal önlemler almasını teklif etmiştir. İşçi ve köylüleri orduya dâhil etmenin önemini vurgulayan Borodin, bunun için günde sekiz saat çalışma, asgari ücret ve büyük toprak ağalarının mülklerine el konulması durumunda işçi ve köylülerin kitleler halinde destek vereceklerini söylemiştir. Sun, müttefikleri olan askeri grupları

ürkütmemek için bu programı başlatmamış ama GMD'nin Kongresi'nde demokratik devrimin programı için kararlar alınacağını belirtmiştir. Borodin, demokratik devrim ile ülkeyi birleştirme mücadelesinin bir arada olmasını savunurken, Sun en geniş ittifakı kurarak, iktidar gücünü ele alınca demokratik devrimi gerçekleştirme eğiliminde olmuştur (Spence, 1990: 335).

Borodin ile birlikte GMD I. Genel Kongresi'nin hazırlıklarına başlayan Sun'a Kongre öncesinde denizaşırı müttefikler "Sovyetleştirildiği"ni söylerken, Sun eğer ittifakı desteklemezlerse kendisinin ÇKP'ye katılacağını söyleyerek yanıt vermiştir. Borodin'in Yahudi kökenlerine atıf yaparak adını soran özellikle Amerika'daki Çinlilere Sun, "Lafayette" cevabı vermiştir (Spence, 1990: 337). Sun'un tüm milli güçlerin birliği üzerindeki ısrarı, bu süreçte

ÇHC Devlet Başkanı Xi Jinping ve ÇKP liderleri, 9 Ekim 2021'de Çin'in başkenti Pekin'deki Büyük Halk Salonu'nda 1911 Devrimi'nin 110. yıl dönümünü anma toplantısında (Fotoğraf: Xinhua, 2021).

ne kadar kritik bir rol oynadığını gösterir. Nitekim tartışmalar sadece GMD saflarında olmamış, Kongre’de ÇKP saflarında da bir dalgalanma yaşanmıştır.

Kongre’de Lenin’in vefat haberinin duyurulması üzerine Sun, “Büyük Adam” olarak Lenin’i andıktan sonra “Ben gösterdiğin yolda ilerlemek istiyorum ve düşmanlarım buna karşı olsa da halkım beni selamlayacaktır” demiştir.

20-30 Ocak 1924’de, yüzde 15’i komünistlerden oluşan 165 delege ile Guangzhou’da toplanan Guomindang’ın I. Milli Kongresi’ne Sun Yat-sen başkanlık etmiştir. Sun Yat-sen, ÇKP liderlerinden, Mao Zedung’un Pekin Üniversitesi’nde beraber çalıştığı Kütüphane Müdürü Li Dazhao’yu (1889-1927) kongre başkanlık divanı üyeliğine atarken komünist Tang Pingshan (1886-1956) da kongrede GMD Geçici MYK adına bir çalışma raporu sunmakla görevlendirilmiştir. Buna rağmen Kongre’de ÇKP’nin o dönemde lideri olarak öne çıkan Chen Duxiu (1879-1942), Sun’un “Üç Halk İlkesi” ile Anayasal güçlerin belirlendiği “Beş Güç Anayasası”nın (yasama, yürütme, yargı, kontrol, değerlendirme) Çin Devrimi için teorik bir zemin oluşturmadığı eleştirisini getirmiştir (Caldwell, 2017: 5). Deneyimli GMD’li Deng Zeru (1868-1934), Sun ve Borodin’in üzerinde çalıştığı Parti programıyla sosyalizan bir form kazanan Üç Halk İlkesi’nin komünizm ilkelerinin çelişmediğini anlatan bir konuşma yapmıştır (Bergère, 2000: 326-327). Duxiu’nun getirdiği “sol” ve GMD’nin içindeki bir kısım “sağ” eleştirilere rağmen, Sun’un liderliği ve Sovyet Rusya’nın desteğiyle Çin’in demokratik devrim programı ve izleyeceği yol onaylanmıştır.

Kongre’de Lenin’in vefat haberinin duyurulması

üzerine Sun, “Büyük Adam” olarak Lenin’i andıktan sonra “Ben gösterdiğin yolda ilerlemek istiyorum ve düşmanlarım buna karşı olsa da halkım beni selamlayacaktır” demiştir (Spence, 1990: 338).

Kongre’de Üç Halk İlkesi “anti-emperyalist milliyetçilik, demokrasi ve sosyalizm” olarak revize edilmiştir. Demokrasi”, demokratik hakların bütün sıradan halk tarafından kullanılmasını, “halkın iyi geçim koşullarının sağlanması” ilkesinin yerini “toprak mülkiyeti sahipliğinde eşitliği” ve “sermayenin düzenlenmesi” ilkesi açıklıyordu. Sun’un demokrasiye yönelik önceki elitist bakışı ve kalkınmacılıkla sınırlı ekonomik anlayışıyla mukayese edildiğinde programın iyice sola kaydığı anlaşılmaktadır. Ayrıca Sun, Türkiye’de 1960’lı ve 1970’li yıllarda çok kullanılan “Toprak İşleyenindir” sloganını ortaya atmıştır (Spence, 1990: 338-339 & ÇKP Tarihi, 2012: 75). Mao Zedung, 22 Nisan 1945’te yaptığı bir konuşmada, Sun’un şu sözlerini aktarır:

“Guomindang’ın milliyetçilik ilkesi ikili bir anlam taşır. Birincisi, Çin milletinin kurtuluşu, ikincisi Çin’deki bütün milliyetlerin eşitliğidir ve Guomindang Çin’deki bütün milliyetlere kendi kaderlerini tayin etme hakkı tanıdığını, emperyalizme ve savaş ağalarına karşı devrim zafere ulaştığında özgür ve birleşik bir Çin Cumhuriyeti kurulacağını resmen ilan eder” (Mao, 2013: 317).

Gerçekten de ırkçı vurguları yüksek Han milliyetçiliği ile başlayan süreçte, önce 5 milletli cumhuriyet, sonra ise homojen olarak tahayyül edilen “Çin milleti” vurgularından sonra bu Kongrede “Çin milleti”ni farklı milliyetlerden oluşmuş ve tarihte ortak yaşama iradesi ortaya koymuş siyasal bir kimlik olarak sunan Sun’un milliyetçi düşüncesinin evrimi dikkat çekicidir (Wang, 2015: 343).

Kongrede “Sovyetler Birliği ile ittifak, ÇKP ile işbirliği, köylülere ve işçilere yardım” GMD’nin üç siyaseti olarak belirlenmiştir (ÇKP Tarihi, 2012: 75).

Sovyetlerin askeri olarak GMD'yi desteklemeye başlamasıyla beraber Mayıs 1924'te Wampoa Akademisi kurulmuş, GMD delegasyonu Moskov'a giden Chiang Kai Shek, burada askeri organizasyon konusunda çalışmalar yapmış ve Sun tarafından Akademinin başına getirilmiştir. ÇKP önder kadrolarından Zhou Enlai (1898-1976) de Akademinin siyasi komiseri olarak başkan yardımcısı görevini üstlenmiştir (Spence, 1990: 338). Akademinin kuruluşu ile binlerce subay ve asker yetiştirmeye başlayan Çin Halk Hükümeti, Sovyetler'den gelen maddi yardımla da orduyu teçhiz etmeye başlamış ve ülkeyi birleştirecek harekât için hazırlıklarını hızlandırmıştır.

Son aylarını ülkeyi birleştirmek için Kuzey Seferi'ni planlamakla geçiren Sun, 1927'de fiiliyata geçecek olan askeri hareketin hazırlıklarını olgunlaştırmıştır. Böylelikle Çin demokratik devriminin program ve stratejisini hazırlayarak en önemli mirasını bırakan Dr. Sun Yat-sen 12 Mart 1925'te vefat etmiştir.

Sonuç

2025, Sun Yat-sen'in vefatının 100. yılıdır. Bu yüz yıl içinde Çin, demokratik devrimini başarıyla ulaştırmak için büyük mücadelelerden geçmiştir. Bütün bu süreçlerin sonunda "Çin'e özgü bir yol" geliştirdiği iddiasındadır. 1978 sonrası, ucuz iş gücü ve disiplinli bir devlet yapısıyla Çin, Batı'nın fabrikası haline gelmiştir. Teknoloji, finans ve hizmet sektörlerinin merkezi olan Batı, son derece zahmetli bir süreç olan üretimin yükünü geliştirmekte olan ülkelerin üstüne yıkmak, bunun karşısında ise katma değeri yüksek ürünlerle karlılığını sürdürmek istemiştir. Çin, 1911 Çin Cumhuriyeti'nin 100. yılı itibarıyla bu döngüyü kırarak, teknolojik üstünlüğünü tesis etmiş ve üretici güçlerin en ileri merhalede olduğu bir ülke haline gelmiştir. "Çin'in özgünlüğü", Batı'nın ezilen uluslara dayattığı "gelişmişlik sarmalı"nı kırabilmesindedir. Dışa açılma ve piyasa ekonomisine geçişle birlikte ortaya çıkan ağır toplum-

sal, ekonomik, çevresel ve bürokratik maliyetlere karşı ise Xi Jinping'in 2012'de ÇKP Genel Sekreteri olmasıyla birlikte büyük bir düzeltme faaliyeti başlatılmış ve önemli sonuçlar alınmıştır. Sun Yat-sen'in yukarıda sözü edilen, 21 Aralık 1923'te Linnan'da ABD'den gelen Çinli öğrencilere yaptığı duygu yüklü konuşmasında, ulaşılacağına inandığı hedeflere Çin büyük ve zahmetli uzun yürüyüşü sonucunda varmıştır.

Çin'in bu yüz yıllık serüveninde, Taiping İsyancılarından 1925'e değin süren yetmiş beş yıllık mücadele birikimi önemli ölçüde belirleyici bir etkiye sahiptir. Bu yetmiş beş yılın son otuz senesine damgasını vuran en önemli kişi hiç şüphesiz Sun Yat-sen'dir. Sun'un vefatından sonra günümüze kadar bütün Çin liderliği, onun yolunu açtığı demokratik devrimin görevlerini tamamlamak ve onu daha ilerilere taşımak için mücadele etmiştir. Bu açıdan Sun, Çin'in modernleşme tarihinin odağıdır.

Sun'un, Han milliyetçiliğinden bütün Çin halkını kucaklayan ve Han şovenizmini reddeden Çin milliyetçiliğinde karar kılması, elitist siyaset biçimini kitle çizgisine taşıması, sosyalizm ve milliyetçilik arasında kurduğu bağ ile işçi sınıfının, emekçilerin en milli ve yurtsever sınıf olduğunu vurgulaması hala güncelliğini koruyan en önemli mirasıdır.

Kaynakça

- Anderson, B. (2004). *Hayali Cemaatler: Milliyetçiliğin Kökenleri ve Yayılması*. Metis Yayınevi. Çev. İskender Savaşır. İstanbul.
- Bergère, M.-C. (2000). *Sun Yat-sen*. Stanford University Press. Trans. J. Lloyd. California.
- Bohr, P. R. (2009) "Did the Hakka Save China: Ethnicity, Identity and Minority Status in China's Modern Transformation". *Headwaters*. 26. 10-18.
- Caldwell, E. (2017). "Chinese Constitutionalism: Five-Power Constitution". *Max Planck Encyclopedia of Comparative Constitutional Law*. Oxford University Press. Ed. R. Grote - F. Lachenmann - R. Wolfrum. Oxford. <https://ssrn.com/abstract=2828104>. (Erişim Tarihi: 11.12.2024).

- Chen, A. H. Y. (2011). "The Concept of "Datong" in Chinese Philosophy as an Expression of the Idea of the Common Good". <https://core.ac.uk/download/pdf/37965443.pdf>. 4-5. (Erişim Tarihi: 21.07.2023).
- China National Assembly Election. (1912). https://en.wikipedia.org/wiki/1912_Chinese_National_Assembly_election. Erişim Tarihi: 04.08.2023.
- ÇKP Merkez Komitesi Parti Tarihi Araştırma Enstitüsü. (2012). *Çin Komünist Partisi Tarihi*. Canut Yayınları. Çev. Tomas Aliyev. İstanbul.
- Dreyer, J. T. (2016). *Middle Kingdom and Empire Rising of the Sun: Sino-Japanese Relations: Past and Present*. Oxford University Press. New York.
- Eastman, L. E. (1986). "Nationalist China During Nan-king Decade 1927 – 1937". *The Cambridge History of China: Volume 13 Republican China 1912-1949 Part 2*. Cambridge, Cambridge University Press. Ed. J. K. Fairbank – A. Feuerwerker. Cambridge. 1986. 116-167.
- George, H. (1935). *Progress and Poverty*. Robert Schalkenbach Foundation. New York.
- Gray, J. (2002). *Rebellions and Revolutions: China from the 1800s to 2000*. Oxford University Press. New York.
- Lee, K. H., Wong, D. T., Ng, K. H. (2013). "Dr Sun Yat-sen (1866–1925): Medical Doctor and China's Founding President". *Singapore Medical Journal*. 54 (6). 356-358.
- Liu, K.-C. (1994). "The Beginnings of China's Modernization", *Li Hung-chang and China's Early Modernization*. An East Gate Book. Ed. S. C. Chu - K-C Liu. New York. 3-14.
- Liu, M. (1999). *The China Dream: Great Power Thinking and Strategic Posture in the Post American Era*. CN Times Books. New York.
- Mao, Z. (2013). "Koalisyon Hükümeti Üzerine (22 Nisan 1945)" *Seçme Eserler Cilt III*, Kaynak Yayınları, Çev. Yok. İstanbul. 259-332.
- Öztürk, A. (2019). "Sun Yat-sen'in Xinhai Devrimi'ne Yön Veren Üç Halk İlkesi SANMİNZHUYİ". *Türkiye'de Tayvan Çalışmaları –II*. Ankara Üniversitesi Yayınları, Yay. Hz. A. M. Dünder. Ankara. 45-74.
- Rankin, M. B. - Fairbank, J. K. - Feuerwerker, A. - Arbor, A. (1986). *Introduction: Perspectives on Modern China History, The Cambridge History of China: Volume 13 Republican China 1912-1949 Part 2*. Cambridge University Press. Ed. J. K. Fairbank – A. Feuerwerker. Cambridge. 1-71.
- Schell, O. – Delury, J. (2013). *Wealth and Power: China's Long March to the Twenty First Century*. Published by Random House. New York.
- Spence, J. D. (1990). *The Search for Modern China*. W. W. Norton & Company. New York.
- Sun, Y. (1924). Pan-Asianism. https://en.wikisource.org/wiki/Sun_Yat-sen%27s_speech_on_Pan-Asianism. (Erişim Tarihi: 06.12.2024).
- Tam, G. A. (2020). *Dialect and Nationalism in China: 1860-1960*. Cambridge University Press. New York.
- Ulusoy, C. (2023). *Çin Siyasal Düşüncesi ve Siyasi Tarihi Bağlamında Çin Siyasal Elitleri (1840-1978)*. Kapa-dokya Üniversitesi Yayınları. Nevşehir.
- Vogel, E. - Harrel, P. S. (2019). "Japanese Lesson for Modernizing China, 1895-1937", *China and Japan: Facing History*. The Belknap Press of Harvard University Press. Ed. E. Vogel. London. 29-64.
- Wang, H. (2015). *Çin'in Yirminci Yüzyılı: Devrim, Geri Çekilme ve Eşitliğe Giden Yol*. Yordam Kitap. Çev. Ümit Şenesen. İstanbul.
- Weaver, W. C. (1939). "The Social, Economic, and Political Philosophy of Dr. Sun Yat-sen". *The Historian*. 1 (2). 132-141.
- Wells, A. (2001). *The Political Thought of Sun Yat Sen: Development and Impact*. Palgrave. London.
- Xi, J. (2016). "Speech at the Conference to Commemorate the 150th Anniversary of the Birth of Dr. Sun Yat-sen". <https://interpret.csis.org/translations/speech-at-the-conference-to-commemorate-the-150th-anniversary-of-the-birth-of-dr-sun-yat-sen/>. Erişim Tarihi: 14.08.2023.
- Zachman, U. M. (2009). *China and Japan in the Late Meici Period: China Policy and the Japanese Discourse on National Identity (1852 – 1904)*. Routledge. New York.
- Modern China. (1998). *Modern China: An Encyclopedia of History, Culture and Nationalism*. Garland Publishing. Ed. Wang K.-w.. New York.